

MAKTAB VA HAYOT

ISSN 2010-5460

2/2010

Ilmiy-metodik jumali

E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

ХАЛҚ ПЕДАГОГИКА АНЪАНАЛАРИ АСОСИДА ЁШЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ ИШКОНЧИЛАРИ

Д.МИРАЛИЕВА – ТДИУ ассистенти

Халқ педагогикасининг энг илғор ғоялари ёш авлодни ақлий ва жисмоний етук, билим ва хунар ўрганишларини, меҳнатсевар, умуминсоний одоб ва ахлоқий қоидаларни ўзида мужассамлаштирган, эстетик дид ва завқи баланд кишилар қилиб етиштириш зарурлигини доимо тарғиб қилиб келган.

Президентимиз И.А.Каримов ўзларининг қатор асарларида аъналар, унинг тарбия соҳасидаги аҳамияти ҳақида тўхталиб, “Тубдан янгилашни даврида аъналарга таяниб иш тутиш, улардан янги ўзгаришларга мос ҳолда оқилона фойдаланиш ислохотларнинг изчил ва собитқадамлик билан амалга оширишга ҳамда жамият барқарорлигига хизмат қилади”, - деб таъкидлайдилар.

Таълим-тарбия ислохотининг бош ва асосий ҳужжати “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да ёшларни тарбиялаш юзасидан йўл-йўриқ ва кўрсатмалар берилган. Унда “Ёш авлодни маънавий-ахлоқий тарбиялашда халқнинг бой миллий-маданий-тарихий аъналарига, урф-одатлари ҳамда умумбашарий қадриятларга асосланган самарали ташкилий, педагогик шакл ва воситалари ишлаб чиқилиб, амалиётга жорий этилади. Шахсни тарбиялаш ва уни ҳар томонлама камол топтиришнинг устуворлиги таъминланди” деб кўрсатилган. Миллий дастурда кўрсатилган бу вазифаларни бажариш учун барча шароит ва имкониятлар мавжуд.

Халқ педагогикаси ўзида жамиятдаги барча эзгу хислатларни меҳмондўстлик, меҳнатсеварлик, ватанпарварлик, жувонмардлик, севгига садоқат, вафо, катталарга ҳурмат, кичикка иззат каби юксак ахлоқий фазилатларни қамраб олгандир. Халқ педагогикаси, буюк мутафаккирларимизнинг тарбия хусусидаги қарашлари, янги замонавий аъналар билан биргаликда ёшларни миллий руҳда тарбиялашга хизмат қилади.

Маҳмуд Қошғарий, Ибн Сино, Беруний, Алишер Навоий ва бошқа мутафаккирларнинг педагогик меросини ўрганиш аждодларимизнинг тарбия соҳасидаги фикрлари халқ педагогикасининг ёдгорликлари бўлмиш мақол, эртак, ривоят, дostonларда илгари сурилган ғоялар билан ҳамоҳангдир. Юқоридаги санаб ўтган мутафаккирларимиз инсонпарварлик ғояларини эълон қилиш билан бирга, ёш авлодда юксак ахлоқий сифатлар бўлмиш ростгўйлик, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик, дўстлик, ҳаққонийлик каби хислатларни тарбиялашга интилганлар. Улар ўз асарларида илм олишга, хунар эгаллашга, турли тилларни ўрганишга чақирганлар.

Ҳар бир ишни бажаришдан аввал режа тузиш керак бўлганидек, тарбияда ҳам бир қатор қонун-қоидалар борки, уларга амал қилиб иш тутсак тарбия борасидаги уринишларимиз самаралироқ бўлади,

чунончи:

- тарбияни бир мақсадга қаратиш;
- тарбияни ҳаёт ва меҳнат билан боғлаш;
- тарбияланаётган шахсни ҳурмат қилиш;
- талабчанлик;
- муҳит;
- тарбиявий ишларнинг изчиллиги, мунтазамлиги, бирлиги;
- ёшларга ўзини-ўзи тарбиялаш кўникмаларини сингдириш;
- тарбияда ёшларнинг ёши, ўзига хос хусусиятлари, қизиқишларини ҳисобга олиш;
- ёшларнинг маънавий хулқ-атвор тажрибасини эгаллаб боришида тадрижийлик принципига риоя қилиш.

Бу принциплар этнопедагогиканинг ўргатиш, ишонтириш, тушунтириш, исботлаш, насихат, мақташ-намуна, кам бўлсада уришиш, жазолаш усуллари орқали амалга оширилади.

Этнопедагогиканинг принциплари ва усуллари халқнинг этнопсихологик хусусиятлари тушунчаси билан чамбарчас боғлиқдир, чунки бу хусусиятлар хамиша ҳам туғма бўлавермайди, балки турли педагогик таъсир кўрсатиш натижасида тарбияланади.

Ўзбек халқининг этнопсихологик хусусиятларига қуйидагиларни киритиш мумкин: ватанпарварлик, меҳнатсеварлик, имон-эътиқодлилиқ, виждонлилиқ, дўстлик, ҳалоллик, меҳмондўстлик, бағрикенглик, хушмуомалалиқ, каттага ҳурмат, сабр-тоқатлилиқ, ишонувчанлик, гўзаплиқка, мусиқага меҳр-муҳаббат билан қараш.

Ёшларимиз онгига миллий мафқурани сингдиришда халқ педагогикасидаги миллий аъналар ва урф-одатларнинг ўзига хос ўрни бор.

Халқ педагогикаси миллий аъналарини ўрганиш масаласи ўзбек олимлари томонидан ҳам тадқиқ этилган. Мазкур муаммо юзасидан Республикамизда босилиб чиққан йирик асар З.Миртурсунованинг “Ўзбек халқ педагогикаси” номли монографияси бўлиб, у Ўзбекистонда мазкур мавзу бўйича мухтасар илмий тадқиқот ҳисобланади. Монографияда ўзбек халқ педагогикаси халқ оғзаки ижодида акс этиши ҳар томонлама очиб берилади ва далиллар билан асосланади. Муаллиф халқ оғзаки ижоди жанрларида тарбиявий масалалар қандай ёритилишига эътиборни қаратади ва уларда ақлий, ахлоқий меҳнат ва жисмоний тарбиянинг акс этишини мисоллар асосида кўрсатиб беради.

Ўзбек халқ педагогикаси – миллий маданиятнинг бой манбаидир. Унда ўзбек халқининг кўп асрлик тарихида тўпланган ва тажрибада синаб кўрилган меҳнат, қаҳрамонлик, ватанпарварлик аъналарининг мукамал таҳлили берилган. Маълумки, жамият янги иқтисодий-сиёсий формацйага ўтишида ўзи билан илғор, демократик

анъаналарнигина эмас, балки реакцион анъаналарни ҳам олиб ўтади. Бу ҳодиса миллий анъаналардан оқилона билиб фойдаланишни тақозо қилади. "Анъаналар – ҳаёт сабоғи" китобининг муаллифи Т.Жавлиев анъаналарнинг жамият тараққиётидаги ўрни халқимиз моддий ва маънавий ҳаётидаги роли, аҳамияти беқиёслигини таъкидлайди. Муаллиф ўз китобидида билим эгаллашга одатланиш, лафзи халоллик, меҳнатсеварлик – ўзбек халқининг энг яхши фазилатларидан бири эканлиги, ёшларни юксак ахлоқ-одоб руҳида тарбиялаш катталарнинг бурчи эканлигини, миллий анъаналар эса кучли тарбия воситаси эканлигини кўрсатиб беради.

Анъаналар нафақат гносеологик, ижтимоий, балки педагогик муаммо ҳамдир. Аммо улар педагогик жиҳатдан етарлича ўрганилмаган. Бу соҳада яратилган илмий адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, анъаналарнинг болалар тарбиясидаги аҳамияти, улардан тарбия жараёнида фойдаланиш усуллари борасида қатор илмий изланишлар олиб борилган ва қўлланмалар яратилган. Аммо ёшлар тарбиясида миллий анъаналардан фойдаланиш борасида етарлича иш олиб борилмаган. Бу ишлар болалик давридан кейинги даврларда ҳам давом эттирилиши керак.

Мустақиллик йилларида халқимизнинг бой анъаналаридан кенг фойдаланишга катта имконият яратилди. Чунки халқимизнинг кўп асрлик қадриятларини, улкан ва бой маданий меросини чуқур билмасдан миллий ўзлиқни англаш, миллий ғурур туйғуларини қарор топтириш мумкин эмас. Қолаверса, халқ педагогикасининг тарбия соҳасидаги бой тажрибалари ҳаётга тўла татбиқ этилмаганлиги буюк алломаларнинг педагогик қарашлари, шарқона урф-одатлар, бой анъаналари ҳаётга жорий этилмаганлиги тарбия борасида талай қўсурларнинг юзага келишига сабаб бўлган. Халқ ўз ўтмишини, урф-одат, анъаналарини унутмаёзди. Таълим-тарбия ишларида халқ этник маданий

соҳанинг миллий анъаналари, урф-одатлари ва маросимлари каби анъаналарини ўрганишдан асоссиз равишда воз кечилди.

Бугунги кунда ана шу бўшлиқни тўлдириш, халқ миллий анъаналари ва урф-одатларининг аҳамияти ва шахсини эркинлаштиришда, ёш авлодни тарбиялашда фойдаланиш муаммосининг кўп қиррали ва мураккаблиги кенг миқёсда тадқиқотлар олиб бориш зарурийлигини вужудга келтирди.

Маънавий меросимиз бўлган халқ педагогикасидаги анъаналардан фойдаланишнинг илмий-назарий асосларини пухта билиш муваффақиятлар гаровидир. Халқ анъаналари фалсафий, психологик, педагогик жиҳатдан ўрганилган бўлиб, улардан тарбия жараёнида фойдаланишда қуйидагиларга эътибор қилиниши тақозо этилади:

- Халқ педагогикаси анъаналари ёшларда миллий мафқурани шакллантириш омилларидан бири эканлигини назарда тутган ҳолда таълим мазмунидан келиб чиқиб барча фанларни ўргатишда фойдаланиш мумкин;

- Талабалар турли манбалардан халқ миллий анъаналари ҳақида кенг маълумотлар олиши мумкин. Лекин бетартиб, тарқоқ маълумотлар тарбия соҳасида кутилган самарани бермайди. Мазкур соҳада мақсадни аниқ белгилаш, мунтазамлик ва изчиллик тамойилларига амал қилиниши тақозо этилади;

- Талаба-ёшларни миллий руҳда тарбиялашда халқ педагогикасидаги анъаналардан фойдаланишда уларнинг билим савиялари, ёш хусусиятлари ва бошқа факторларни ҳисобга олиш тақозо этилади;

Барча халқларда бўлганидек, ўзбек анъаналари замирида мазкур халққа хос бўлган жиҳатлар ифодаланади ва улар миллий қадрият сифатида намоён бўлади. Ана шу нарса миллий онг, миллий руҳни шаклланишига ёрдам беради.

КАСБ-ҲУНАР КОЛЛЕЖЛАРИДА МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА МУАММОЛИ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Г.И.ИШМУРОВОВА - ҚаршиДУ «Умумий техника фанлари ва меҳнат»
кафедраси мудири, п.ф.н., доцент

Касб-ҳунар коллежларида мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида муаммоли таълим технологиясидан фойдаланиш малакали мутахассислар тайёрлашда катта аҳамиятга эга. Муаммоли таълим технологияси талабаларнинг нафақат аудиториядаги, балки аудиториядан ташқаридаги мустақил ишини фаоллаштиради. У қуйидаги босқичларни ўз ичига олади: муаммоли вазиятни келтириб чиқариш, вазиятни кузатиш ва тавсифлаш, вазиятни таҳлил қилиш учун маълумотлар тўплаш, муаммони ечиш усуллари аниқлаш ва уни амалда қўллаш, мавжуд бўлган маълумотлар асосида муаммо ечимини топиш, муаммо ечимини тавсифлаш ва унга ҳар томонлама баҳо бериш. Муаммоли

таълим технологияси асосида ташкил қилинган дарсларда ўқув баҳси, мунозара, ақлий ҳужум методларидан фойдаланиш мумкин. Касб-ҳунар коллежларида мутахассислик фани, хусусан, "Материалшунослик" предметини ўқитишда ҳам муаммоли таълим технологиясидан фойдаланиш мумкин.

Муаммоли вазиятни яратиш ва унинг ечимини топишда "Антифрикцион материаллар", «Қийин суюқланадиган металл ва қотишмалар», «Никель ва кобальт асосидаги оловбардош қотишмалар» мавзуларини ўқитиш жараёнида муаммоли таълим технологиясини қўллаймиз.

Мавзунини муаммоли баён этиш. Таълим жараёнида ўқитувчи муаммоли вазиятни яратиб,

“ШКОЛА И ЖИЗНЬ” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Муассис:

Ilmiy-metodik jurnali
УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

УШБУ СОҲДА

Х.АВДУКАРИМОВ, С.ГОФУРОВА - Маънавий - тоқими таълим 2

Ғ.ВОҲИДОВА, М.АБДУҶАББА - Шарқ ва Ғарб мактаблари тарихлари ва педагогик таълимдаги аниқлаш юзун тупроқ ва таълим соҳасида қўйилган 4

Д.С.НИНОНОВА - Маънавий таълимнинг асосий қисми бўлиб, бу соҳада фанлар билан узаро алоқадорлиги 5

Н.ХОЛИМТОВ, Ў.ГАРМОНОВ - Бошланғич синф ўқувчилари ва таълимчиларнинг таълим соҳасидаги ўсиши 7

А.У.ЖУРАҚАНОВА - Математика дарсларида иккинчи синф ўқувчиларини яқинлаштириши 8

Ғ.М.АБДУЛЛАЕВА - Физиканинг ўсиш соҳасидаги таълим соҳасидаги ўсиши 9

Д.Ж.А.БАЕВА - Тармуқларнинг таълим соҳасидаги таълим соҳасидаги ўсиши 10

Д.МИРАЛИЕВА - Халқ педагогикаси анъаналари асосида таълим соҳасидаги ўсиши 12

Ғ.И.ИШМУРОВНА - Қўшма ҳужжатларнинг таълим соҳасидаги ўсиши 13

М.Т.УМАРАЛИЕВА - Ботаника дарслари таълим соҳасидаги ўсиши 15

Н.ХИДИРОВА, Н.САПАРОВА - Чет тил дарслари таълим соҳасидаги ўсиши 16

Ғ.М.ШЕРТАЙЛАНОВ - Физиканинг таълим соҳасидаги ўсиши 18

С.Ю.РАҶАБОВА, Д.Ғ.МАМАТОВ - Умумий таълим соҳасидаги ўсиши 19

Х.АВДУРАҶАБОВ, М.Д.С.МУҲАММЕДОВА - Таълим соҳасидаги ўсиши 20

М.Т.МИРСОЛИЕВА - Педагогик коллеж ўқувчиларининг касбий таълим соҳасидаги ўсиши 22

Б.Х.УРАЗОВ - Таълим соҳасидаги ўсиши 24

Ғ.Ҳ.ҲАҚИМОВ - Хитой халқ республикаси 25

З.М.ҲАСАНОВА - Гидерани аспекти студентларнинг таълим соҳасидаги ўсиши 27

К.Ж.ГАРИНА, С.Ғ.БИБИШОВА - Солиқ таълим соҳасидаги ўсиши 31

Ғ.Ғ.ҲАҚИМОВА - Девон ва таълим соҳасидаги ўсиши 34

ТАХРИРИЯТ

Бош муҳаррир Ғ.Ҳ.ҲАҚИМОВ

Бош муҳаррир уринбосари А.Ш.ЗАКИРОВ

Масъул котиб Х.У.ҲУДАЙБЕРДИЕВ

ТАХРИРИЯТ ХАЙЪАТИ

Б.Бляхер, Б.Дениеров, Н.Муслимов,
Х.Рашидов, Ғ.Толипов, Ш.Эргашев,
К.Ғафурова, Ж.Шоалимов

Мусаххилар Ғ.У.Рашидов,
Б.А.Исмаилова

Компьютерда териш ва дизайн И.Рахимжанова,
М.Ҳоликов

Журнал
2001 йилдан чиқа бошлаган

ТАХРИРИЯТ МАНЗИЛИ

100022 Тошкент ш. Қўшбоғи маъноси
16А уй. «МАКТАБ ВА НАҲОТ» журнали
Тел: (377) 250-04-69
Факс: (377) 250-18-69
E-mail: maktabvaahot@zankor.uz

Муаллифнинг фикри ҳақ доми ҳам таҳририят фикрига туғри ҳабаблармайди. Таҳририят мақолаларнинг ушбу таълим соҳасидаги ўсиши ва қисқартириш ҳуқуқини ушбу таълим соҳасидаги ўсиши. Таҳририятта таълим соҳасидаги ўсиши таълим соҳасидаги ўсиши ва таълим соҳасидаги ўсиши.

Материал редакцияга ҳақ доми ҳам таҳририят фикрига туғри ҳабаблармайди. Таҳририят мақолаларнинг ушбу таълим соҳасидаги ўсиши ва қисқартириш ҳуқуқини ушбу таълим соҳасидаги ўсиши. Таҳририятта таълим соҳасидаги ўсиши таълим соҳасидаги ўсиши ва таълим соҳасидаги ўсиши.

Журналдан кучириб босилганда
“Maktab va hayot” дан олинди,
деб курсатилиши шарт.

ОБУНА ИНДЕКСИ - 1019

ИЛОВА:
5-СИНФДА ГАЗЛАМАШУНОСЛИК МАНҒУЛОТЛАРИДА АСБОБ-УСКУНА,
МОСЛАМАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИ ЎРГАНИШ